

“Zonder grenzen”

Totdat ik naar Delft verhuisde om daar te gaan studeren heb ik in grensgebieden gewoond. Tot mijn zestiende woonde ik in Valkenswaard aan de Belgische grens. Daarna heb ik 2 jaar in Venlo gewoond en 1 jaar in Wachterdonk (Duitsland) net over de grens bij Venlo. Ook mijn twee nationaliteiten, namelijk Nederlandse en Duitse hebben ertoe bijgedragen dat ik vaak de Duits-Nederlandse grens heb gepasseerd. De grens heeft voor mij altijd iets magisch gehad. Iedere keer weer als we een grens overstaken was het spannend. Tot begin jaren 90 waren de grenzen nog nadrukkelijk aanwezig en werd men gecontroleerd. Op weg naar mijn oma stonden we vaak in de file voor de paspoortcontrole. En altijd bleef het spannend of je wel de juiste papieren bij je had of dat je er niet verdacht uit zou zien. De grens was als een kleine poort waar we door moesten om de echte reis te laten beginnen. Ook de grote vakantie begint voor veel gezinnen, met de hele familie in een auto, tenslotte pas echt na de Belgische of Duitse grens.

De grens is een spannend gebied. Het is een plek van twijfel en verwarring, van dromen en verlangen, van koppigheid en hypocrisie, van tweeslachtigheid en dubbele moraal, van einde en nieuw begin- een plek waar je kan kijken hoe ver je kan gaan. Tegenwoordig herken je de grens enkel aan een bord ‘Willkommen in Deutschland’, het veranderde wegdek of het vervallen douane kantoortje. Aan de grens overheerst nu voornamelijk leegte, het niets, de verdwijning, verwaarlozing. Deze onbestemdheid van het grensgebied wijst er echter niet op dat deze grens ook daadwerkelijk is verdwenen. Eenmaal de grens over,

Inleidng

Vanuit mijn fascinatie voor de grensovergang in Venlo heb ik mijn afstudeeropdracht ontwikkeld. Na het opstellen van de grenzen ligt het gebied er verwaarloosd bij. Ik ga onderzoek doen naar dit probleem en een mogelijke oplossing hiervoor vinden. De afstudeeropdracht bestaat uit een onderzoek en een ontwerpavge. Deze scriptie omvat het onderzoekdeeltje van de afstudeeropdracht.

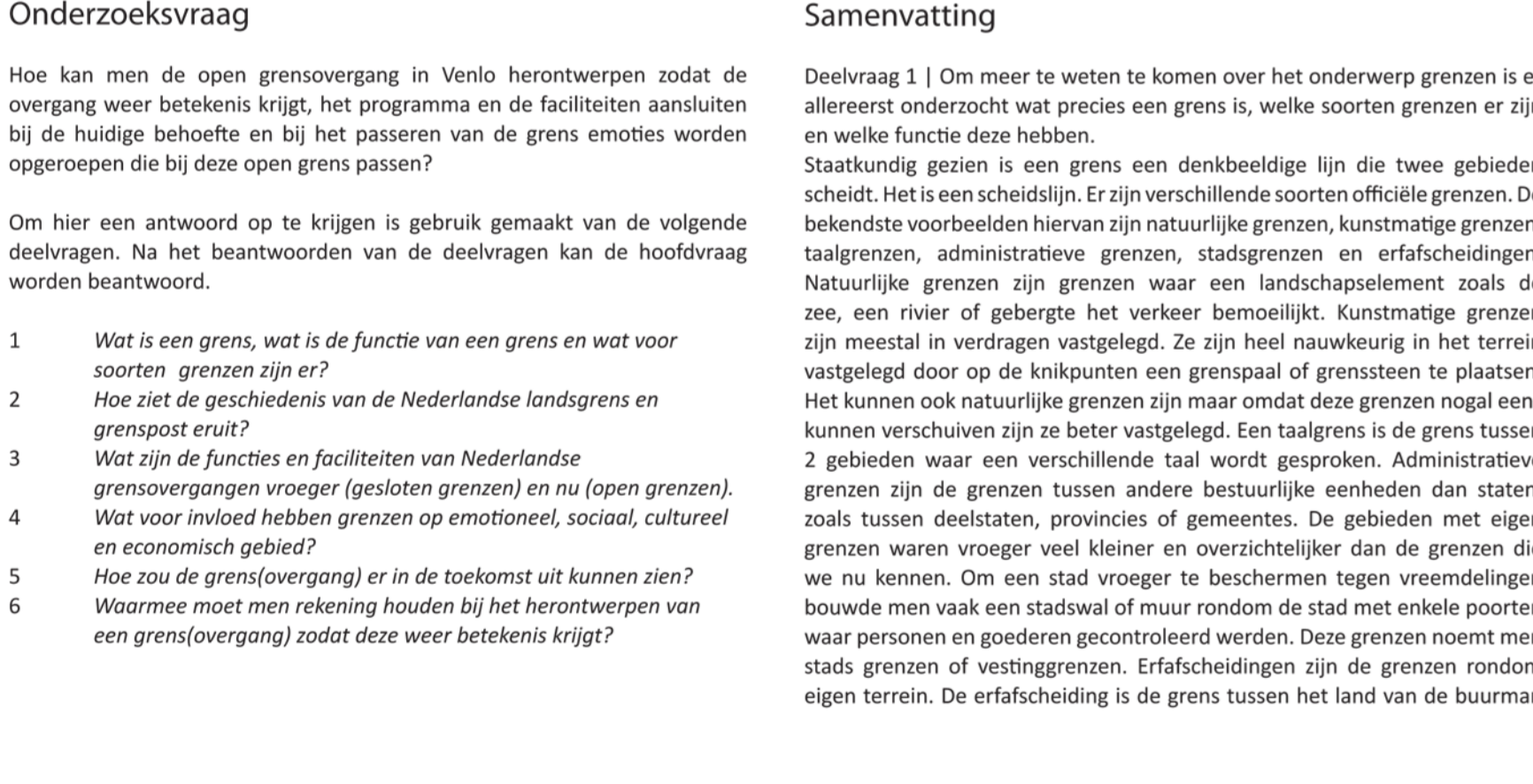
Het onderzoek start met een onderzoeksaanpak. Daarin wordt nauwkeurig het probleem beschreven en een probleemstelling geformuleerd. Vanuit deze probleemstelling zijn deelvragen geeneereerd. De deelvragen zijn de leidraad door het onderzoek.

Allereerst wordt er onderzocht wat een grens precies is en voor soorten grenzen en grensovergangen er bestaan. In dit onderdeel worden hiervan voorbeelden gegeven en de invloed besproken.

Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de geschiedenis van grenzen en de rol van de huidige en toekomstige grensovergang eruit zint. Uitgeverij worden de verschillende functies en faciliteiten van grensovergangen door de jaren heen beschreven. Ook de invloed van de grenzen op economisch, sociaal, cultureel en emotioneel vlak komt aan bod.

Grensovergang Venlo - Borsbong, Nederland

Grensovergang Venlo - Borsbong, Duitse zijde

en het eigen land.

Staatkundige grenzen en grensovergangen worden op verschillende manieren bewaakt. Binnen de EU wordt er nog nauwelijks gecontroleerd. Maar in de rest van de wereld waar een samenwerkingverband zoals de EU niet bestaat worden grenzen tussen buurlanden nog volop bewaakt. Deze grenzen hebben als doel ongewenste personen buiten te houden. Maar soms wil een grens juist het eigen volk binnenhouden. Dit is bijvoorbeeld tijdens het communisme gebeurd in Oost-Duitsland, China en Cuba. Er worden allerlei middelen gebruikt om een grens te bewaken zoals een hek, poort, gracht, muur, slagtoeren, douane en wachttorens.

Naast officiële grenzen bestaan er ook onofficiële grenzen. Vooral in het landschap kan men deze grenzen tegenkomen. Bij een onofficiële grens vindt er altijd verandering van de omgeving plaats. Dat kan een verandering van landschap zijn, soort gebouwen, of een obstakel zoals een sneeuw. Andere voorbeelden zijn een akgrond, open plekken in het bos, boeien in het water en een verandering van kleur bij stoeptegels.

Deelvraag 2 | Om de huidige Nederlandse landsgrenzen beter te begrijpen is er onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de landsgrenzen. Hieruit blijkt dat de huidige grenzen niet vanzelfsprekend zijn. Tot de veertiende eeuw zijn

accijnen in de landen hetzelfde zijn. In 1985 werd het Verdrag van Schengen gesloten waardoor ook de structurele grenscontroles aan de Nederland – Duitse grens niet meer nodig waren. Vanaf deze tijd namen steeds meer landen aan dit Schengenverdrag deel. Tegenwoordig zijn alle binnenlanden van de EU grenzeless en is de grenscontrole verschoven naar de buitengrens van de EU. De douane heeft zich verplaatst naar de havens en naar Schiphol.

Vanaf deze periode zijn de grensposten onbewaakt. De oude grensposten en kantoren zijn nooit weggehaald en zijn sterk aan het vervallen. De grensovergang heeft geen functie meer en is enkel een kale vlakte met een paar vrachtwagens. Door het wegvalen van de controles is er een sterke globalisering te zien. Deze globalisering is alleen niet terug te zien in het grenslandschap. De grensgebieden zijn vergeten gebied.

Deelvraag 3 | Naast de geschiedenis van de grensovergangen heb ik zich proberen te krijgen op de functies en faciliteiten van de vroegere en huidige grensovergangen. Hieronder zijn de verschillende functies per tijdperk omschreven.

ook al is die fysiek afwezig, betreed je een ander land. Grensoverschrijding maakt je van binnenlander tot buitenlander. Ondanks het opheffen van de fysieke grensbelemmeringen in de Europese Unie is het duidelijk dat de grens nog steeds aanwezig is in onze dagelijkse praktijken, instituties, conventies, handelingen en mentaliteiten. (Bron: Henk van Houtum)

Het land is leeg maar het hoofd zit vol...

Door het openen van de grenzen hebben de grensposten geen functie meer. De grensovergangen zijn verwaarloosd en de spanning die de grens altijd met zich mee bracht is bijna verdwenen en maakt bij het zien van de grens plaats voor teleurstelling. Waar is de identiteit en de magie van de grens gebleven?

Deze fascinatie heeft geleid tot een afstudeeronderzoek waarin ik grip heb geprobeerd te krijgen op open grensovergangen. Daarnaast heb ik dit onderzoek toegepast op de grensovergang bij Venlo en daarvoor een nieuw ontwerp gemaakt.

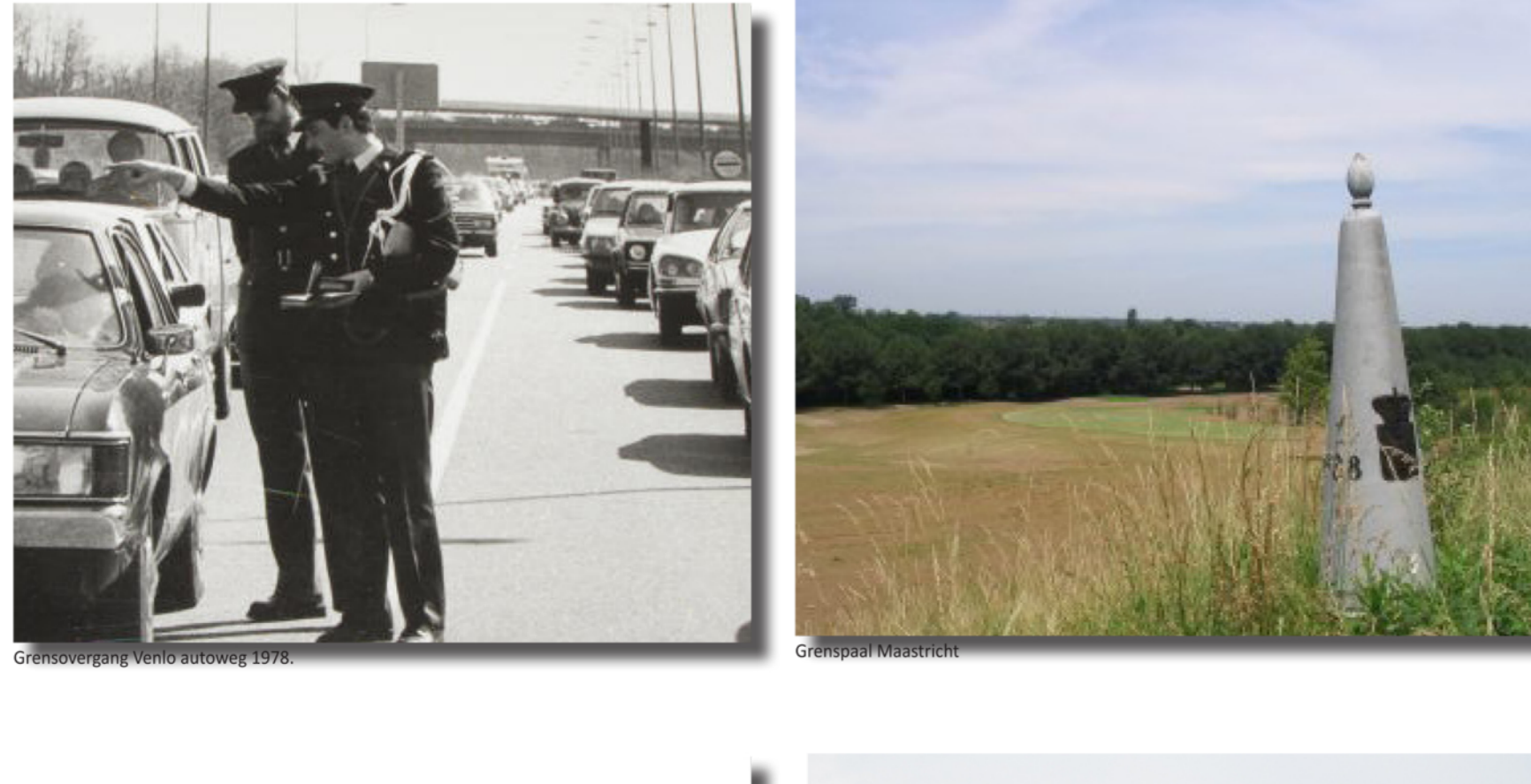

Foto's van Duits grensgebied bij Venlo

Probleem beschrijving

Door het openstellen van grenzen binnen de Europese Unie is de functie van een grenspost en gebied omheen sterk veranderd of zelfs verdwenen. De vernieuwe functie past vaak niet meer bij de huidige grenspost. Het imago van een land wordt door de oude, verlaten, verwaarloosde (gedeelte)k gestloopte grensposten enorm naar beneden gehaald. Ondanks het openen van de grenzen, en het opheffen van de fysieke grensbelemmeringen in de Europese Unie bestaat de grens nog steeds. Er is nauwelijks een grens te zien maar deze grens zit nog wel in het hoofd. De grens is lange tijd een deur geweest waar mensen werden tegengehouden. Nu laat de deur juist mensen binnen. Maar de integratie van landen draait niet alleen om de globalisering maar er moet ook aandacht komen voor het fysieke grensgebied. Er worden namelijk enorme bruggen gestagen waarin verbindingen worden gezocht met (vaak economisch en transport) structuren aan de andere kant van de grens. Maar men vergeet het landschap wat daaronder ligt.

Sinds het openen van de grenzen, zijn de grensposten weggehaald en ontstond er een kale vlakte aan de grens. Tot nu toe is er niets gebouwd met deze vlakte. De grensposten zijn weggehaald maar er is niets voor in de plaats gekomen. Ik ben van mening dat je zo'n beladen gebied niet zomaar kunt negeren. De grens is een belangrijk bakun voor mensen. Je verlaat het binnenland en gaat naar het land aan de overkant van de grens. De beleving van de grens is nog steeds sterk aanwezig alleen is de grens zelf een teleurstelling. Het is

Wijkwinkels bebouwing grensovergang Venlo - Borsbong

Foto's van Duits grensgebied bij Venlo

Vervallen douane gebouw Duits grensgebied bij Venlo

Vervallen grens grensgebied bij Koryk

Wijkwinkels restaurant grensgebied bij Koryk

Wijkwinkels bebouwing grensovergang Venlo - Borsbong

Wijkwinkels bebouwing grensovergang Venlo - Borsbong

Inloed op economisch vlak:

– Door strengere controles en verschil in belastingen is men goederen gaan smokkelen.

– Sterrege grenscontroles zijn tijdrovend en hebben invloed op de globalisering.

Deelvraag 5 | Het ontwikkelen van een toekomstvisie is van belang bij de herstructurering van de grensovergang. Het huidige grensgebied is verwaarloosd en heeft geen krachtige functie meer. De kracht van de EU ligt in de samenwerking. Dit gebied kent zich uitstekend voor het stimuleren van de integratie tussen de landen binnen de EU. Het nuwaerandland waardert daardoor in een waardevol gebied. Het is belangrijk dat de landen hun eigen identiteit daarbij behouden. De verscheidenheid van landen is het rijkdom van Europa.

Deelvraag 6 | In de laatste deelvraag wordt antwoord gegeven op de vraag waarmee men rekening moet houden bij het herontwerpen van een grensovergang zodat deze weer betekenis krijgt. Om deze vraag te beantwoorden zijn er allereerst drie grensovergangen geanalyseerd. Na deze analyse zijn er diverse punten aan het licht gekomen.

– De grensovergangen hebben allemaal een goede situering. Ze kunnen van

vinden.

Met deze kennis en kennis vanuit de literatuur zijn er een aantal architectonische middelen ontwikkeld die ingezet kunnen worden zodat de grens weer betekenis krijgt, het programma en de faciliteiten aansluiting vinden bij de huidige behoefte en tijdens het passeren van de grens passende emoties worden opgevoerd die bij deze open grens passen. De architectonische middelen zijn opgebouwd in beleving, uitstraling, herkenning, voornemtaal, programma, doelgroep, landschap en natuur, duurzaamheid, infrastructuur en snelheid. De resultaten zijn als samenvatting verwerkt in een lijst met aanbevelingen.

Om inzicht te krijgen in de beleving van de grensovergangen in Nederland is er een enquête gehouden onder verschillende doelgroepen. Hieruit bleek dat 95% van de ondervragden de grensovergang graag kennd wiljen hebben. Het gros vindt een welkomstbord de beste manier om dit te doen. Maar ook een landmark zoals een toren werd vaak gekozen. De ondervraagden vonden het belangrijk dat de grens een verwelkoming is voor het land, dat het trots uitstraalt en geschiedenis oproept. Het liefst ervaren zij tijdens het passeren een vakantiegevoel, vrijheid, veiligheid, onttekkng, verrassing en ontspanning. Men vindt de sfeer op de huidige grensovergang matig. Als extra programma op de overgang liest men vooral voor een park/wandelpoot. Uit de open vraag blijkt dat de ondervraagden een herkenningspunt belangrijk

Aanbevelingen

In het onderzoek kwamen enkele belangrijke aspecten naar voren die van belang zijn bij het ontwerpen van de toekomstige grensovergang:

Beleving
Bewustwording van de grens
Grensgebieden zijn vaak emotioneel beladen gebieden. Het is dan ook van belang dat er goed onderzoek gedaan wordt naar de geschiedenis. Hoe was de situatie vroeger, nu en hoe zal de grens er in de toekomst uitzien? Dit heeft invloed op de emoties van de bevolking. Uit de enquête is gebleken dat het gros van de ondervraagden de grens graag gemarkeerd ziet.

Belevings-ontzeekt
Het liefst ervaren personen bij wie de enquête is afgenomen tijdens het passeren een vakantiegevoel, vrijheid, veiligheid, onttekkng, verrassing en ontspanning. Het is belangrijk om tijdens het ontwerpen stil te staan bij deze emoties en ze vooral niet tegen te werken.

Uitstraling
Imago
De grensovergang is het uithangbord voor de regio. Daarbij moet goed gekeken wat men wil uitstralen met het nieuwe ontwerp.

Icoon en logo's
Dikwijls staan aan grenzen het icoon of logo van het land groot uitgebeeld. Dit soort herkenningpunten kunnen wanneer ze goed uitgevoerd zijn het imago versterken.

Voornemtaal
Men moet zich realiseren dat de voornemtaal van het ontwerp invloed heeft op de beleving van de grensovergang.

Uit de enquête zijn verschillende belevingsvormen naar voren gekomen. De belevingen vrijheid, herkenning, verrassing, veiligheid, samenkomen, uitzicht en verwelkoming worden het liefst ervaren tijdens het passeren van de grens. De ontwikkelde voornemtaal mag deze belevingen niet belemmeren.

Programma
Huidig programma
De verwachtingen die men heeft van grensovergangen komen niet of nauwelijks overeen met de situatie op de huidige grensovergangen. Men gaat er van uit dat de grensovergang over tenminste voldoende parkeerplaatsen, tankstation, restaurant en rustplekken beschikt. De grensovergang wordt als een mijlpaal gezien van de reis. Op dit soort plekken wil men graag de reis even onderbreken. Voldoende faciliteiten hebben een positief effect op de reisontbreking waardoor de bewustwording van de grens wordt wrgroot.

Programma
Huidig programma
De verwachtingen die men heeft van grensovergangen komen niet of nauwelijks overeen met de situatie op de huidige grensovergangen. Men gaat er van uit dat de grensovergang over tenminste voldoende parkeerplaatsen, tankstation, restaurant en rustplekken beschikt. De grensovergang wordt als een mijlpaal gezien van de reis. Op dit soort plekken wil men graag de reis even onderbreken. Voldoende faciliteiten hebben een positief effect op de reisontbreking waardoor de bewustwording van de grens wordt wrgroot.

Doelgroep
Door het creëren van een groter programma aan de doelgroep groeien en

worden gehouden met de behoefte de ecologische hoofdstructuur te vergroen.

Duurzaamheid
Het is van belang dat het thema duurzaamheid van het begin getrouwde wordt in het ontwerp. Mogelijke duurzame ideeën die men kan integreren in een ontwerp van een grensovergang zijn:

– Waterberging
– koude en warme opslag in de bodem
– zoncollectorren

Infrastructuur
Randvoorwaarden voor het ontwerpen van een sneeuw
– Oriëntatie en veiligheid als randvoorwaarden
– Natuur is mooi en rustgevend
– Afwisselend maar toch samenhangend
Samenvatting:
– Geordend maar niet saai
– Zorgvuldig omgaan met natuur
– Vooral rechts georiënteerd
– Hoogte verschillen
– Afwisseling

Snelwegarchitectuur
Omdat grensovergangen vaak aan belangrijke druk bereiden toegangswegen liggen is het van belang dat deze wegen ook een rol gaan spelen in het gebied. Bij de ontwikkeling van gebouwen langs de sneeuw moet aandacht worden besteed aan de integratie met de omgeving.

Snelheid
De grensovergang wordt niet alleen bezocht door passanten die even uitrusten of bezoekers van het restaurant of hotel. De grensovergang krijgt ook bezoek van de rijdende passant. De grensovergang ligt aan de sneeuw. Men passeert de grens met een snelheid van ongeveer 80 km/uur. Het is dus erg belangrijk om te testen hoe een ontwerp op die snelheid reageert.

Afstudeeropdracht Charlotte Kalweit, Architectuur, Explore lab, Nov 2012